30 MORGUNBLADIÐ, ÞRIDJUDAGUR15. OKTÓBER1985

fltarggniÞIafrft
Utgefandi
Framkvæmdastjóri
Ritstjórar

Aðstoöarritstjóri
Fulltrúar ritstjóra

Fréttastjórar

Auglýsingastjóri

hf. Árvakur, Reykjavík.
Haraldur Sveinsson.
Matthías Johannessen,
Styrmir Gunnarsson.
Björn Bjarnason.
Þorbjörn Guömundsson,
Björn Jóhannsson,
Árni Jörgensen.
Freysteinn Jóhannsson,
Magnus Finnsson,
Sigtryggur Sigtryggsson,
Ágúst Ingi Jónsson.
Baldvin Jónsson.

Ritstjórn og skrifstofur: Aöalstræti 6, sími 10100. Auglýsingar: Aö-alstræti 6, sími 22480. Afgreiðsla: Kringlan 1, sími 83033. Áskrift-argjald 400 kr. á mánuöi innanlands. í lausasölu 35 kr. eintakiö.

Tvö hundruö

mflur tíu ára

Þ

að var stór stund í fs-
landssögu þegar ríkis-
stjórn Geirs Hallgrímssonar
færði fiskveiðilögsögu okkar
út í 200 mílur 15. október 1975.
Matthías Bjarnason, þá sjáv-
arútvegsráðherra, undirritaði
reglugerð nr. 299 um fiskveiði-
landhelgi íslands 15. júlí 1975.
Hún kvað á um útfærslu í 200
mílur 15. október það sama ár.
„Þessi útfærsla lögsögunnar
í 200 mílur skapaði alger
þáttaskil í yfirráðum okkar
yfir fiskimiðunum — og höfð-
um við þó staðið í stórræðum
áður," segir Matthías Bjarna-
son í viðtali við Morgunblaðið
ídag.
Þorskastríðið svokallaða,
sem hófst á ný í kjölfar út-
færslunnar, var um síðir leyst
með fullum sigri íslendinga,
máske fyrst og fremst innan
vébanda Atlantshafsbanda-
lagsins.
Geir Hallgrímsson, þá for-
sætisráðherra, segir m.a. í við-
tali við Morgunblaðið í dag
„Einn af lokaþáttum máls-
ins átti sér síðan einmitt stað í
tengslum við utanríkisráð-
herrafund Atlantshafsbanda-

lagsins í Osló vorið 1976. Þá
áttum við Einar Ágústsson,
þáverandi utanríkisráðherra,
fund með Anthony Crosland,
sem þá hafði rétt áður tekið
við embætti utanríkisráðherra
í Bretlandi... Þar vóru lögð
drögin að því samkomulagi
sem undirritað var í Oslo
mánuði síðar. Með því sam-
komulagi var fullur sigur unn-
inn í þessu mikla hagsmuna-
máli okkar".

Hugmyndin um útfærslu í
200 mílur fær fyrst verulegan
byr undir vængi í júlímánuði
1973. Þá afhenda fimm þjóð-
kunnir menn (Eiríkur Kristó-
fersson, skipherra, Magnús
Sigurjónsson, Guðjón B.
Ólafsson, Einar Sigurðsson og
Hreggviður Jónsson) þáver-
andi forsætisráðherra áskorun
fimmtíu forvígismanna í sjáv-
arútvegi og landhelgisgæzlu.
Áskorunin hvatti til þess að
íslendingar krefðust 200 mílna
fiskveiðilögsögu á þá væntan-
legri hafréttarráðstefnu Sam-
einuðu þjóðanna og skipuðu
sér þar á bekk með þeim þjóð-
um, sem þegar höfðu tekið
ákvörðun um slíka landhelgi.

Morgunblaðið fylgdi þessari
kröfu fast eftir, m.a í fjölda
forystugreina, og hún fékk al-
mannastuðning. Andstaða
sagði einkum til sín í Alþýðu-
bandalaginu og á síðum Þjóð-
viljans. Hún koðnaði síðan
smám saman niður.
Þigflokkur og miðstjórn
Sjálfstæðisflokksins taka ein-
arða afstöðu til stuðnings við
200 mílna útfærslu á fundi,
sem haldinn var í Borgarnesi
30. ágúst 1973. Málið setur síð-
an svip á þingkosningar 1974.
Flokkurinn gekk þá til kosn-
inga undir formennsku Geirs
Hallgrímssonar og vann einn
sinn glæsilegasta sigur. Þeim
sigri var síðan fylgt eftir með
útfærslu fiskveiðilögsögunnar
í 200 mílur, sem fyrr segir.
Þegar til lokaákvörðunar og
framkvæmda kom stóð ein-
huga þjóð að baki þessu stóra
máli, sem var í raun beint
framhald af sjálfstæðisbar-
áttu hennar, sem leitt hafði til
fullveldis 1918 og lýðveldis-
stofnunar 1944.

Sem fyrr segir vannst síðan
fullnaðarsigur, þ.e. viðurkenn-
ing umheimsins á 200 mílna
íslenzkri fiskveiðilögsögu, með
Oslóarsamkomulaginu, sem
gert var innan vébanda Atl-
antshafsbandalagsins, og
framvindu og lyktum mála á
hafréttarráðstefnu Sameinuðu
þjóðanna.
Erlendum fiskveiðiflotum
var þar með endanlega stugg-
að af Islandsmiðum og íslenzk
yfirráð þeirra fulltryggð til
frambúðar.

Land og
sonur

J

óhannes S. Kjarval var
listamaður landsins alls,
þjóðarinnar allrar. Engu að
síður gera borgarbúar sér-
stakt tilkall til hans. Hann var
með sínum hætti listamaður
Reykvíkinga...
Borgin var önnur meðan
hann bjó þar og starfaði og
einkum og sér í lagi meðan ára
hans magnaði undarlega
stemmningu í hjarta borgar-
innar.

Borgarbúar vissu af nálægð
hans, og þeir fundu, að þar fór
snillingsmenni af stærstu
gerð, sem hvarvetna í heimin-
um hefði skagað upp úr ..."
Það er Davíð Oddsson, borg-
arstjóri, sem þannig kemst að
orði í formála ævisögu Jó-
hannesar S. Kjarval, listmál-
ara, sem kemur út í tilefni
þess að í dag eru hundrað ár
liðin frá fæðingu meistarans.
Reykjavíkurborg stóð fyrir
ritun ævisögunnar. Útgefandi
er Almenna bókafélagið. Höf-
undur Indriði G. Þorsteinsson.
Borgarstjóri segir í formála að
saga listamannsins verði
„aldrei skráð í eitt skipti fyrir
öll". Það sé hinsvegar fagnað-
arefni, „að góður maður og
góður rithöfundur tókst á
hendur hluta af því ægiverk-
efni, og skilar því vel".

Jóhannes Sveinsson Kjarval
fæddist að Efri-Ey í Meðal-
landi 15. október 1885. Hann
flytzt til Reykjavíkur á
morgni nýrrar aldar, 1901. Þar
stundar hann sjósókn á vertíð-
um, en nýtir hverja stund sem
gefst til þess að mála. Það er
þó ekki fyrr en 1908 að hann
heldur fyrstu málverkasýn-
ingu sína í „Gúttó". „Eðlisgáf-
an og lærdómsleysið mest
áberandi" sagði þeirrar tíðar
gagnrýnandi.
Arið 1912 hefur Kjarval
nám í tækniskóla í Kaup-
mannahöfn. Hann hefur mikið
saman að sælda við ljóðskáld-
ið og leikritahöfundinn Jó-
hann Sigurjónsson. Gerir
meðal annars leiktjöld við
Fjalla-Eyvind eftir Jóhann
sem Dramaten-leikhúsið í

Stokkhólmi sviðsetti. Á þess-
um árum kynnist hann öðru
stórskáldi, Einari Benedikts-
syni.

Árið 1914 hefur Kjarval
nám í Akademíunni í Kaup-
mannahöfn og brottskrifast
þaðan fullveldisárið 1918. Árið
1915 kvænist hann Tove Mer-
ild, dönskum rithöfundi og rit-
stjóra menningartímarits. Ár-
ið 1917 heldur hann fyrstu
einkasýningu sína ytra í Det
Frie Galleri í Kaupmanna-
höfn. „Myndir hans stafa frá
sér brotageislum sólarupprás-
ar og kvöldroða," segir í um-
sögn frá þessum tíma, „og
sagna- og ævintýraheimur ís-
lands hefur léð huga hans
vængi til flugs ..."
Næstu allmörg ár stendur
hann sitt hvorum fæti, bæði í
lífi og list, erlendis, í iðu evr-
ópskrar menningar, og heima,
í íslenzku landslagi og lita-
dýrð. Hann dvelur löngum á
Þingvöllum, t.d. allt alþingis-
hátíðarsumarið 1930. List
hans var fyrst og fremst ís-
lenzk en hafði alþjóðlega dýpt.
Kjarval varð þjóðsagnaper-
sóna löngu áður en hann lézt
86 ára 1972 — og fór ekki troð-
nar slóðir. En hann gerði sam-
tíð sína ríka, í listrænu tilliti,
og gaf eftirkomendum arf,
sem virtur verður meðan ís-
land verður byggt.
Höfuðborgin tjaldar fjöl-
mörgu í tilefni 100 ára fæð-
ingarafmælis meistara Kjarv-
als, auk ævisögunnar. Nefna
má stórsýningu á Kjarvals-
stöðum og sérsýningu í Lista-
safni íslands. Og sýning, tengd
starfi meistarans, er í Háholti
í Hafnarfirði.

„í myndum Kjarvals birtist
landslag íslands, hinar eilífu
sýnir fólksins af landi sínu,
ekki aðeins í meiri fjölbreytni,
heldur einnig í tröllauknari
listrænni túlkun en hjá nokkr-
um öðrum snillingi...," sagði
Halldór Laxnes.

Jóhanne

Kjarval hundrað
— eftir Valtý
Pétursson

Það er eitthvað á reiki með
dagsetningu hingaðkomu meistara
Kjarvals. Kirkjubækur tapaðar
eða vanræksla klerks að skrásetja
þennan merka atburð. Hvernig svo
sem í þessu máli liggur mun ártal-
ið vera rétt, en þegar Kjarval var
heiðraður með yfirlitssyningu í
Menntaskólanum gamla í tilefni
af f immtugsaf mæli, var það af ráð-
ið, að hann væri fæddur 15. októ-
ber, og síðan hafa menn haldið sig
við þá dagsetningu. Það voru góð-
vinir hans, er gengust fyrir þeirri
sýningu, og fremstir fóru þar í
flokki Guðbrandur Magnússon og
Magnús Kjaran. Allir eru þessir
menn nú komnir undir græna
torfu og enginn raunverulega til
frásagnar um, hvernig þessi dag-
setning varð til. Þetta litla atvik
kennir okkur, hve fljótt er að fenna
yfir hlutina bæði í tíma og rúmi.
Áður en nokkur veit af, þynnist
flokkurinn og lítið verður eftir
nema endurminning, sem oft á
tíðum vill brenglast furðu fljótt.
En hvernig svo sem þessi dagsetn-
ing hefur orðið til, var Jóhannes
Sveinsson Kjarval dús við hana
og notfærði 15. október sem fæð-
ingardag sinn, og nú verður mikil
hátíð í tilefni dagsins. Engan mun
á því furða, sem gert hefur sér
grein fyrir, hver Jóhannes Sveins-
son Kjarval var og raunverulega
er í tilveru þessarar litlu en gömlu
þjóðar, sem byggt hefur tilverurétt
sinn á listum fremur en veraldleg-
um auði, þjóðar sem fundið hefur
tilveru sína í bókum og bundnu
máli og nú í seinni tíð í myndlist
ýmiss konar og farið nútímalegar
leiðir til að tjá reynslu og hug sinn.
Sá maður, sem einna mest hefur
lagt af mörkum í því undri, sem
er að gerast meðal íslendinga, er
horfinn fyrir nokkrum árum af
sjónarsviðinu. Hann var ekki ein-
vörðungu mikill og frjór listamað-
ur í málverki sínu. Hann var einnig
litríkur skrif ari og orti einkennileg
ljóð. Öllu er frá hans hendi kom á
prenti hefur verið vel haldið til
haga, og einn góðan veðurdag
verður því öllu gert skil. Það er ég
viss um, að í skrifum Kjarvals
leynast gimsteinar, og til stuðn-
ings máli mínu minni ég á bréfið
fræga frá London á sínum tíma —
stórkostlegt listaverk, sem er á
mælikvarða við sumar af myndum
meistarans. Nú eru hundrað ár
frá fæðingu Jóhannesar.

Já, það er sannarlega ástæða til
að minnast þess sérstæða fyrir-
bæris í íslenskri þjóðarsögu, sem
Jóhannes Sveinsson Kjarval er.
Hann var þjóðsaga í lifanda lífi,
og hann fór allt aðrar leiðir en
samtíð hans og gerði stundum að
gamni sínu á þann veg, að fólk
vissi ekkert, hvernig það átti að
bregðast við. Margur kynntist við
Kjarval á langri ævi, og hann átti
aðdáendur og vini um allt land.
Sumir héldu, að þeir þekktu hann
nokkuð vel, þar á meðal ég, en ég

fullyrði þó, að flestir ef ekki allir
sem höfðu af honum einhver af-
skipti, ráku sig sí og æ á nýjar
hliðar á þessum undramanni. Ég
man til að mynda eitt sinn, er
fundum okkar bar saman og við
vorum tveir einir í vinnustofu hans
við Njálsgötuna. Þar sýndi hann
mér eftirprentun af frægu mál-
verki, sem hann lék sér að gagn-
rýna á svo snilldarlegan hátt, að
enginn sérfræðingur hefði komist
betur frá þeirri greiningu. Ég varð
mjög hissa, því að ég hafði ekki
gert mér nokkra grein fyrir því,
hve vel Kjarval var að sér í lista-
sögunni. Eftir þessa kvöldstund
fór ég stundum í smiðju til Kjar-
vals um hvert álit hann hefði á
þessu og hinu, en það varð að
gerast undir fjögur augu. Ef þau
urðu sex, vildi sjónarspil blandast
í málið, og þá varð Móri laus, eins
og ég heyrði hann eitt sinn segja.

Uppákomur Kjarvals voru oft á
tíðum mjög skemmtilegar, en samt
voru þær nær ætíð met einhverj-
um broddi. Oft var erfitt að kyngja
sumu af því, sem hann bar á borð,
en væri betur að gáð, mátti oftast
komast að einhverri niðurstöðu.
Sérviskan og látalætin voru ekki
alltaf ekta, og viss er ég um, að
oft komst hann hjá því að svara
heimskum spurningum með því að
ganga fram af viðkomandi og tala
í austur, þegar talað var við hann
í vestur. Fyrir slíkt varð hann
þjóðsaga í lifanda lifi, og urmull
af skrítnum sögum er til um Jó-
hannes Sveinsson Kjarval. Hann
var visst landamerki í miðbænum
í Reykjavík, og hans herradæmi
voru hornin á Austurstræti og
Pósthússtræti. Þar mátti hérumbil
ganga að honum vísum um árabil,
og svo hvarf hann inn á Hótel
Borg, þegar kreppan var á enda
og hann hættur að gera dýrðleg
listaverk á maskínupappa, bæði
með olíulitum og svörtu bleki. Það
þykir ef til vill saga til næsta
bæjar, að Kjarval átti ekki fyrir
efni til að vinna með í eina tíð.
Nú er hver smásnepill, sem hann
rissaði á sér til hugarfróunar hér
og þar, stakk síðan á sig og hélt
til haga, seldur fyrir stórar fúlgur
— að vísu í verðbólguþjóðfélagi.
Hann sagði eitthvað í þá veru eitt
sinn er hann var spurður, hvort
hann kynni ekki eins vel við sig út
í sveit eins og í bænum: Satt að
segja finnst mér ég alltaf vera
innsta húsið við Laugaveginn.

Manni dettur stundum í hug, að
fslendingar álíi listastarf vera
fyrst og fremst hjáverk. Snorri á
að hafa skrifað bækur sínar milli
þess, sem hann vafstraði í pólitík.
Steingrímur og Matthías ortu báð-
ir í hjáverkum, og svo mætti lengi
telja. Örfáir íslendingar gérðu
listina að aðalstarfi og það ekki
fyrr en á tuttugustu öld. Einn
þeirra var Jóhannes Sveinsson
Kjarval. Öll framaganga hans á
listabrautinni var, ef svo mætti
að orði komast, þyrnum stráð lengi
vel, og hefði hann ekki notið ein-
stakrar umhyggju og velvildar
samtiðarmanna sinna sumra, má
guð einn vita, hvernig farið hefði.